

PÉTER I. ZOLTÁN

KÁVÉHÁZI ÉLET NAGYVÁRADON

**Az ablakbeugrókba
és többnyire
a falambéria sávja
fölött tükröket
helyeztek el, alattuk bőr
vagy plüss kanapék,
előttük márványlapú
asztalok és könnyű,
de erős székek.**

■ Az Osztrák–Magyar Monarchia legszebb hátrahagyott emléke a kávéház. A bécsi kávéháztípus honosodott meg a Monarchia egész területén, ha nem is mindenütt olyan sűrűségben, mint Nagyváradon, amely olyan város volt, ahol a rendkívül erős zsidó polgárság aránytalanul sok kávéház létrejöttét tette lehetővé – állapította meg Wilhelm Droste, a Monarchia-beli kávéházi élet szakavatott kutatója.

Ha a kávéházak világát akarjuk felidézni, a kávémérésektől kell elindulnunk. Az első kávéházak az 1550-es években Isztambulban nyíltak, és számuk gyorsan nőtt. A kávéházakba főként azért jártak a férfiak, hogy a kávéivás ürügyén kiszabaduljanak zárt világukból, társaságra leljenek, szórakozhassanak. Bár a szultánok rendeletekkel többször is megpróbálták a kávéházakat betiltani, kevés sikerrel, hiszen a hatalomnak nem állt érdekében lemondani a kávéra kirótt vámról és illetékekről. Európába a 17. században érkezett meg a kávézás szokása. Az első európai kávéház 1624-ben Velencében nyílt meg, néhány évvel később Londonban, majd 1672-ben Párizsban is megnyitották kapuikat a kávéházak. Hamarosan elterjedtek Hollandiában, Németországban, Ausztriában, majd Magyarországon is. Kezdetben a törökös kávéfőzési mód volt a jellemző. A kávé leszűrésének gyakorlata Bécsből indult, és ugyanitt fogyasztották először tejjel. A franciák honosították meg a kávé cukorral való fogyasztás szokását.

Magyarországon az első ismert pesti kávészalon vonatkozó adat 1714-ből származik, amikor a „ka-

tolikus rác” Cavesieder Blasius (Kávéfőző Balázs) házat vásárolt Pesten. 1729-ben három kávésvendéglőről tanúskodik a pesti tanács jegyzőkönyve: az említett Balázs és a német Franz Reschfellner tesz panaszt az olasz Francesco Bellieno alacsony árai miatt, amivel rontja az üzletüket. Vitájuktól függetlenül a kávézás szokása hamarosan elterjedt az egész országban.

Az előbbieket ismeretében jó lenne tudni, mikor nyíltak meg az első kávéházak a mai Nagyvárad helyén levő városokban, Olasziban, Újvárosban, Velencén, illetve Váralján. A váradiak mindig nyitottak voltak az újra, és vélhetően Pest és Buda után mihamarabb itt is megjelent az első kávéház, ám hogy mikor, az nem ismert.

A török hódoltság utáni években kezdetben kocsmákat nyitottak a még különálló városokban. A vártól 500 lépésnyire nyugatra 1714-ben megalakult Újváros főterén, a Kispiac (a későbbi Szent László, a mai Unirii tér) északkeleti szegletében levő földszintes épületben volt ennek a városnak az első kocsmája. Lakos Lajos levéltáros szerint elnevezése ekkor még a Sasjegy alatti csapszék volt. Az épületet állandóan bővítették, később, 1807-ben emeletet is húztak rá, amelyben rövidesen Fekete Sas néven fogadó működött. A fogadóbeli kávésról – s általa a kávéházról – mai ismereteink szerint először 1820-ban történt említés. Egy Újvárosban megírt jegyzőkönyvben találkozhatunk először egy kávésvendéglőről a maskarás bálók megszervezése kapcsán: „Mivel a Sas Fogadónk bérlője, Jónás Ferencz kávésvendéglőrünk a Táncz Termet illendően helyre állíttatta, a báltartási jogot egyedül magának akarta vindikálni, s ezzel úgy az előjáróságoknak, mint a T. és Ns. Vitézlő Vice ispán urnak is még sok fejlődést és írásbeli munkát adott.”

Nem messze a Fekete Sastól, valamikor az 1760-as években létesült a Zöldfa fogadó, a róla elnevezett utca (a mai Vasile Alecsandri) közepén, amelyben – ha hitelt adunk Mezey Mihály királyi közjegyző 19. század végi visszaemlékezésének – már kávéház is működött. Az ellenben bizonyos, hogy az 1836. évi tűzvész után újjáépített fogadóban kávéház, sörcsarnok és csapszék is várta a vendégeket. Újvárosban alapították 1860-ban a Kert (ma Avram Iancu) utcai Bucsányi-féle vendéglőt, később ugyanitt kávéház is létesült.

A Sebes-Körös jobb partján, Olasziban a törökök kiűzése korában végzett összeírás alapján, 1692 után először két kocsmát működött, melyeknek száma rövidesen jóval több lett.

Olasziban egy úrbéri per során említették először a kávéházat: „Midőn 1838-ban a [római katolikus] püspökség a Várad-Olaszi ellen folytatott úrbéri pert megnyerte, vagyis inkább az ítéletet megvette, mert az akkori prefectus köztudomás szerint harmincezer forinttal ment Bécsbe, e városrész sokat veszített. Hogy némiképp enyhítsék a súlyos állapotot, a főbíró vezetése alatt küldöttség ment a püspök úrhoz kérelmezni, hogy a kávéházat, téglavetőt stb. hagyja meg a városnak továbbra is, mint ez csekély jogelismerési fizetés mellett teljesített is...” Mivel a kérés úgy szólt, hogy „a kávéházat hagyják meg a városnak”, ez azt jelenti, hogy a kérelmezés időpontja, azaz 1838 előtt már volt kávéház Olasziban.

Kávéházak a Monarchia kezdeti időszakában

■ Az 1860-as és az 1870-es évek kávéházai a források szerint még nem büszkélkedtek elegáns enteriőrökkel, elsősorban a praktikum jellemezte a hamar elkopó és kíméletlen használatnak kitett berendezéseiket. Három állandó alkotóelem szolgálta a kényelmet: a könnyed Thonet székek, a falak mentén vagy esetenként

a pillérek körül elhelyezett, kárpitozott plüss vagy bőrpamlagok s a jó, olvasáshoz alkalmas világítás. Talán nem árt külön hangsúlyoznunk, hogy egy sajátos bútorfajta, a hajlított fabútor a kávéházak berendezésének elengedhetetlen tartozéka volt. A praktikumot szolgálták a könnyen tisztán tartható, nemes tapintású márványasztalok, melyekből mára mutatóba is alig maradt. A klasszicista, illetve a biedermeier bútorművészet viszonylagos puritánsága sokáig meghatározta a kávéházi belsőket. Monarchia-szerte egyszerű, hivalkodástól mentes, közös formanyelv jött létre, amely nemcsak a kávéházakban, de az éttermekben és a cukrászdákban is mindvégig fennmaradt.

Nem volt ez másképpen Nagyváradon sem, ahol ennek a jobbára historizmusból ihletődő enteriőrnek a kora egészen az 1890-es évek végéig tartott, amikor a szecessziós stílusú belső dekoráció veszi át a helyét.

A Monarchia kezdeti éveiben a nagyváradi szállodákban – melyeket ez idő alatt jobbára fogadóként emlegettek – a vendéglők mellett kávéházak is működtek. Ilyen volt Újvárosban a Fekete Sas fogadó, a Szent László tér és a Sas (a későbbi Kossuth Lajos, a jelenlegi Independentei) utca sarkán. Az itteni telket az évtizedek során körbeépítették, a közepén levő udvar később kerthelyiséggé vált. A fogadó kávéháza a sarkon a tér felé nézett, míg a söröző a Sas utcára nyílt. Kezdetben a Fekete Sas éttermét, sörözőjét és kávéházát egyetlen bérlő vezette. A Monarchia kezdetén a legjelentősebb bérlő Mezei Mihály volt, aki – a *Nagyváradi Lapok* egyik 1869-es száma szerint – a régi éttermet kávéházzá alakította át. Mindez azt jelentette, hogy ekkor költözött a kávéház a Szent László tér és Sas utca sarkára, az ottani étterem helyére, amely az udvarba költözött. Nem sokkal ezt követően, 1874-ben új bérlőt kapott a kávéház, akárcsak az étterem és a söröző Hillinger Lipót személyében, aki 1881 januárjától a kávéház bérletét átadta Stern József kávésnak, akit ezt követően több bérlő is követett. Teaestélyeket és egyéb rendezvényeket is szerveztek, de ettől az intézmény nem vált elsőrendű kávéházzá, ugyanis gyakran hangos volt a botrányoktól. Nem növelhette a kávéház népszerűségét az sem, hogy egyesek hazárdjátékkal mulatták itt az időt. 1907 január havára aztán lebontották a Fekete Sas épületét vendéglőstől, sörözőstől, kávéházastól együtt...

Újváros másik szállodája a Zöldfa volt. Valamikor az 1760-as években építették. Később többször bővítették, átépítették. Az 1836. évi tűzvész elpusztította. A tűzvész után újjáépítették az emeletes Zöldfa fogadót. Hogy mikor létesítettek benne kávéházat, azt pontosan nem tudni, kétségtelen azonban, hogy ez 1868-ban már létezett, ugyanis a *Nagyváradi Lapok* 1868 nyarán beszámolt arról, miszerint a „Zöldfa vendéglő kávéháza, némely ott tanyázó és üzleteket ott megkötni szokott kereskedő roppant bánatára egy idő óta be van zárva, hogy belőle nagyszerű éttermet készítsenek”. 1868 októberétől külön bérlőt kapott az étterem és a földszintre költöztetett kávéház. Az utóbbi három új tekeasztalt is beszerzett. Természetesen a kitűnő minőségű borok, kávéfélésegek mellett nem hiányozhatott a bel- és külföldi politikai és szépirodalmi lapok bő választéka sem. Cigányzenekarok is szórakoztatták a vendégeket, leggyakrabban Hamza Miska prímással az élen.

Róth József 1885 nyarától bérelte a kávéházat, később már meg is vette. Újdonságnak számított, hogy az ő idejében fellépett a helybeli császári és királyi 101. gyalogezred zenekara is. Öt évvel később teljesen felújította a kávéházat. Továbbra is az szerepelt a lapok reklámjai között, hogy elsőrangú ételeket és italokat szolgálnak fel itt, sőt 1904 tavaszától már azzal csábították az olvasókat, hogy a Zöldfa kávéházban elsőrendű művészekből álló fővárosi társulat szórakoztatja esténként a vendégeket.

Négy évvel később a *Nagyvárad* *Napló* egy váratlan hírben közölte, hogy a „Zöldfa megszűnik”. Az új tulajdonosok, dr. Adorján Emil és dr. Kurländer Ede teljesen renováltatták az épületet, a szállodai szobákat lakásokká alakították át. Jelentős változtatásnak számított, hogy a Fekete Sas passzázsnak kijáratot biztosítottak a Zöldfa utcára is, lebontva az egykori fogadó udvari lépcsőházát. Helyette új, széles feljárat készült az emeleti nagyterembe, ahol később a Bonbonnière kabaré is működött. A felszámolt földszinti kávéház helyiségében üveg- és porcelánboltot nyitottak.

Olasziban az 1820-as években épített Apolló fogadó a Fő utca 12. szám alatti telken állt. Itt már a 18. század hetvenes éveiben is működött városi csapszék-fogadó, ugyanis az 1771/72. évi *Status Animarumban* szerepelt a csapszék-fogadóról elnevezett a „platea Város Tsapszék”.

Az Apolló fogadó szomszédságában, vele egy fedél alatt létezett egy hasonló nevű kávéház is, amelyet a 19. század második felében említettek először. Abban az időben ez a kávéház – bejárata az Apolló (a későbbi Szaniszló, a mai Eminescu) utcára nyílt – egyúttal a fogadó vendéglőjének a táncterme, vagy ahogy még nevezték, szalája is volt. Táncmulatságok idején a teremben levő két tekeasztalt az egyik sarokba húzták. Az 1870-es évekre választották le ezt a részt kávéháznak.

A szállodát a vendéglővel és kávéházzal együtt 1887 novemberében bezárták, majd az ingatlant lakóházzá alakították, s végül 1911-re lebontották.

Olaszi másik fogadója az Apollóval szembeni sarkon a Fehér bárány volt. Ahogy még nevezték, a Báránka fogadót Forgách Pál püspök építtette 1753-ban, és rövidesen a vidékiek legnépszerűbb szállója lett. Korának talán a legszebb, legjelentősebb helybéli vendégfogadója lehetett, ha váradi látogatásakor II. József császár is itt szállt meg egy éjszakára 1786. július 12-én. A szobák az emeleten kaptak helyet, míg a földszinten a Fő utcára kávéház, az udvar felé pedig vendéglő nézett. Hogy mióta működött benne kávéház is, erre vonatkozó adatra nem akadtunk. A 19. század végére a Báránka épülete elavult, ezért 1887-ben lebontották, hogy helyébe építsék a Széchenyi szállodát.

A már említett szállodákon kívül néhány kávéház külön is működött a városban. A legjelentősebb a Magyar Király, a Fő utca és az Áldás (a későbbi Rimanóczy, a mai Iosif Vulcan) utca sarkán. Az első híradás a Magyar Királyhoz címzett kávéházzal 1872. január 6-án jelent meg a *Nagyvárad* napilapban. Bejelentették, hogy aznap nyitják meg a díszes és fényesen kialakított kávéházat, melyet az újonnan épült Imre János-féle ház alatt a legnagyobb kényelemmel rendeztek be. Mint írták, Olaszinak az ideig nem volt „jóraivaló” kávéháza, míg a másik városrészben csaknem egymás mellett négyet is jegyeztek. Újdonságnak számított, hogy a mindaddig csak férfiak által látogatott kávéházba kívánták szoktatni a nőket is. Természetesen cigányzenekar szórakoztatta a vendégeket, később már katonazenekar is, és tavasztól a kávéháznak kerthelyisége is lett. Idővel a bérlők változtak, de a színvonal maradt a régi.

A kávéházat Nagy Andor, a 19. század kilencvenes éveinek váradi újságírója a következőképpen mutatta be: „Gázlámpák égnek, a mennyezet alacsony..., csontszínnű falak, mint a kiszítt tajtékpipa, úgy barnállanak fent a hajlásban..., a kasszában tornyos frizura..., bőrdiványos asztaloknál jól szituált polgárok, ügyvédek, kereskedők újságot olvasnak, beszélgetnek..., a főfronton elegáns urakkal hölgyek ülnek, szép asszonyok..., a külső sarokban huszártisztek és snájdig urak, előttük sok butéllia..., hátrább zöldhuzatos asztaloknál éppen komolyarcú férfiak kártyáznak..., amott dákós fiatal emberek berülegnek a biliárdasztalt... Ott a sarokban, az a nagy kerek asz-

tal az újságírók törzsasztala. A vendégek ott a leghangosabbak és a legfurcsábbak. A múlt [19.] századbeli vagy inkább a század eleji vidéki újságírók egész külön típusa ez; nem csak újságírók, nem csak lármások, boglyasak és bohémek, ők fantaszták, költők és művészek, nyughatatlanok és lázasak: a város kovászai vagy sarkantyúi. Felcibálták a polgárokat, és most diktálják a rohanást. De mind úgy megy az utcán, úgy jön be a kávéházba, hogy őt itt mindenkinek ismerni kell: a szerkesztő úr!... Egy fogasról átdöfött plakátpapír lóg: »Ma és minden este a Bura testvérek zenekara játszik«... és az egész fölött füst és zsidongás terjeng, valami meleg és élénk otthonosság.”

A kellemes kávéházi esték ellenére a Magyar Király sorsa megpecsételődött. A ház tulajdonosa, id. Rimanóczy Kálmán 1900 februárjában lebontatta, hogy a szállodájának új szárnyat építhessen a helyébe. Még mielőtt a bontásra sor került volna, 1900 januárjában rövid ideig Ady Endre is megfordult itt. Az első napokban eljárógatott a Magyar Király kávéházba, itt ismerte meg az újságíró kollégáit, de ekkor még szívesebben keresi föl a kiskocsmákat...

Nem messze a Magyar Királytól, egy később lebontott épületben volt a Teleki kávéház. Mai fogalmaink szerint ez az épület a későbbi Royal kávéház kerthelyiségének a Körös felőli részét foglalta el. Ebben az ingatlanban létesítették 1868 decemberében a Teleki kávéházat, hamarabb, mint a nála jóval népszerűbb Magyar Királyt. Nem mehettek valami jól a dolgok ebben a kávéházban, hiszen a tulajdonosa 1878 januárjától több évre haszonbérbe akarta adni a helyiséget az emeleten levő lakással együtt. 1884 nyarára az egykori kávéház ingatlanát megvette id. Rimanóczy Kálmán, aki egy nyomdának adta bérbe. Újabb két évnek kellett elteltie, hogy egy tapasztalt kávé kibérelje a ház földszintjének egy részét, és 1886 októberében egy új kávéházat nyisson Fortuna néven. Rövidesen meghalt a bérlő, a felesége pedig felszámolta férje kávéházát. Többé nem működött kávéház ebben az épületben, amelyet id. Rimanóczy Kálmán 1891-ben lebontatott, hogy a helyére építhesse fel a nevet viselő szálloda és gőzfürdő Körös-parti szárnyát.

Ugyanebből az időből maradt feljegyzés a Kispiac leglátogatottabb kávézójáról, a Kávécarnokról, amely a 19. század második harmadában már létezett. Később Csarnok Kávéház néven vált ismertté. A Zöldfa utca és Nagyvásár tér (napjainkban Piața 1. Decembrie) sarkán, az egykori Zsiga-házban működött a 19. század utolsó harmadában már ismert Széchenyi kávéház. Több híradás 1872 után nem jelent meg erről a kávéházzal. Ellenben ha 1887 novemberében még létezett volna, nevet kellett volna változtatnia, hiszen ekkor nyílt meg újonnan a Széchenyi Szálloda a hasonló nevű kávéházzal. A Nagyvásár tér nyugati frontján ismert volt még az Újvilág kávéház. Ez 1871-ben nyílt meg, és a Monarchia végnapjáig megszakítás nélkül működött. További sorsa ismeretlen.

A kávéházak mellett nem feledkeztünk meg a cukrászdákról sem, hiszen a cukrászdákban kávé is felszolgáltak, például a Bémer (ma Regele Ferdinand) téren, a Rusz és Netyó cukrászatában. Némely későbbi kávéház kezdetben cukrászdaként indította tevékenységét, mint ahogy ez ugyanebben a helyiségben az Elite esetében történt.

A századforduló jelentősebb kávéházai

■ Nagyvárad kávéházi életének fénykorát 1900 táján élte, amikor igen dinamikus volt a nyilvános társadalmi élet. A szecesszió fénykorában a kávéházi belsőknél főleg e stílus mozgalmas, ún. florális változatában a Jugendstil uralko-

dott. Legjellemzőbb példa erre Nagyváradon az EMKE kávéház egykori belső dekorációja, amely mára még nyomaiban sem lelhető fel.

A kései szecesszió leheggadt formái a kávéházi belsőknél a funkcionalitás irányába mutattak: az ekkor tervezett belsőknben a falakat egyenes vonalú, egyszerű mértani formákra tagolt lambériák borították, és a színek is visszafogottabbak lettek (példa erre a Füchsl-palotabeli egykori Bihar kávéház vagy az Apolló-palota Városi kávéháza). Szinte minden esetben elengedhetetlen alkotóeleme volt a kávéházaknak a kettős, üvegezett ajtórendszer, az ún. „szélfogó”, mely a hidegtől, huzattól védte a publikumot, és melegebben tartotta a helyiséget. A szélfogó néha dekoratív, művészi megoldású, csöpp pavilonná nemesült. Az ablakbeugrókba és többnyire a falambéria sávja fölött tükröket helyeztek el, alattuk bőr vagy plüss kanapék, előttük márványlapú asztalok és könnyű, de erős székek. Gondosan megtervezték a mértékletesen alkalmazott ornamentikát, melyet sablonok segítségével vittek a falra. A nagyobb kávéházak – így az EMKE is – külön kártyateremmel rendelkeztek, néhol, mint a Royalban, „hölgyterem” is nyílt. Az 1910 utáni igényesebb építkezéseknél az egész teret egységes tónusú, legalábbis harmonizáló színekben komponálták meg.

Mindegyik kávéháznak megvolt a maga jellegzetessége és törzsközönsége. A kávéházak egyben a régi Várad társadalmi és szellemi fórumai is voltak, s az újságírók életformájához, sőt munkájához is hozzátartoztak. Csak a legjelentősebb központi kávéházak ismertetésére szorítkozhatunk, hiszen se szeri, se száma nem volt a kisebb, jelentéktelenebb kávéházaknak és kávéméréseknek. Ezek gyakran cserélődtek, megnyíltak, majd rövid időn belül csődöt mondtak, bezárták őket, s az is megtörtént, hogy csak a bérlőt cserélte ki a tulajdonos a nagyobb jövedelem reményében. A Bémer téren – kis túlzással – szinte egymás mellett nyíltak a fényes kávéházak. A legismertebb közülük az EMKE volt.

Az EMKE kávéház ingatlanát Sztarill Ferenc helybéli építész 1902 októberére építette fel saját terve alapján a Bémer tér és a Szalárdi (ma Teatrului) utca sarkán. Az emeleten lakások kaptak helyet, a földszinten a kávéház, amelynek ünnepélyes megnyitóját 1902. december 10-én tartották. A sarki ingatlan külső megjelenésében a szecesszió stílusjegyeit tükrözi, de főleg az ablakoknál már gótizáló elemekkel keverve. A kávéház népszerű vezetője Stern Herman – aki előzőleg a Szent László téri Korona tulajdonosa volt. Hamar ideszokott Ady Endre is, akinek barátaival együtt rövidesen törzshelyévé vált ez a kávéház. A költő Nagyváradról való távozása után is, ha vissza-visszatért látogatóba, mindig betért ide. A századelőn – egy korabeli visszaemlékező szerint – a közvélemény két táborra szakadt: az Ady-rajongók és Ady-ellenesek táborára. Ezt a két tábor jelképesen Várad főterének, a Bémer térnek két kávéháza képviselte: az EMKE és a Royal. Ez utóbbi volt a »közvélemény« kávéháza, a váradi elitközönségé. Ide jártak a közigazgatás, a nagyipar, a nagykereskedelem, a pénzvilág vezető emberei, külön asztalhoz a híres Vilmos-huszárok gazdag, főleg arisztokrata tisztjei, ismét külön a fiatal jogásznemzedék. Ezzel szemben az EMKE a kispolgárság, a haladó értelmiség, újságírók, tanárok, művészek kávéháza volt.

Ady életének két jelentős eseménye is kötődik ehhez, amelyeket a falra helyezett emléktáblákon is megörökítettek. Az első, hogy a váradi fiatal költők, írók itt közölték Adyval 1908. február 27-én egy irodalmi társaság alapításának szándékát. Ady életének másik itt játszódó fontos eseménye az volt, hogy nem sokkal a Váradról való elköltözése előtt ebben a kávéházban ismerkedett meg 1903. szeptember 6-án

Diósy Brüll Adállal, későbbi versei Lédájával. Érdemes azt is megjegyezni, hogy Fehér Dezsőné mutatta be egymásnak a két fiatal. Érdekes, hogy úgyszintén Fehérnének volt döntő szerepe abban is, hogy Ady később megismerkedett Boncza Bertával, akit feleségül vett.

A két világháború között az emeleten szállodát alakítottak ki Astoria néven, de úgyszintén így nevezték el a kávéházat is.

A Pannónia kávéház az EMKE kávéházzal szemben, a másik sarkon levő Pannónia szálloda térre néző részében működött, terasszal együtt. 1904. október 22-én nyitotta meg Schiller József bérlő. Öt év elteltével már új bérlő vezette, új tervekkel, új elképzelésekkel, majd ezt követően egyre gyakrabban váltogatták egymást a bérlők, a szálloda tulajdonosának kénye-kedve szerint. Mindez természetesen kevésbé érdekelte a vendégeket, ők szórakozni akartak, és erről gondoskodtak is a mindenkori bérlők, illetve a tulajdonosok. Többek között vetítésekkel, amint arról az egyik helyi napilap is beszámolt 1910 nyarán. Később a kávéházból „kivonult” a mozi, mert a vetítéseket az alagsorban tartották.

Feljegyezték azt is, hogy közel kétszáz lap állt a publikum rendelkezésére, fővárosi, helybeli és vidéki napilapok, magyar, német, francia, angol hetilapok, folyóiratok, illusztrált revük, irodalmi és művészeti füzetek és főleg nagy választékban kapott a hölgyközönség gyönyörű toaletteket és kalapokat bemutató divatlapokat. A melléktermek és játszósobák, a legkitűnőbb billiárdasztalok, új, csinos sakk garnitúrák szolgálták a közönség időöltését. Nagyszámú személyzetet tartottak fenn, mert jól tudták, a pontos és korrekt kiszolgálás az alapja minden kávéház jó üzletmenetelének. Amit felszolgáltak, az a legjavából volt, finom, elsőrendű ételek és italok, szemnek és szájnak kellemes szervírozás. Az úgynevezett boldog békeidőben jobbnál jobb cigányzenekarok játszottak a Pannóniában: az öreg Hamza Miska, majd Gyuszi fia és zenekara vagy az igen népszerű Bura Károly, de fellépett itt a magyar királyi honvédszenekar is. Aztán kitört a világháború, melynek második évében a kávéházak és egyéb szórakozóhelyek bérlői egyre újabb és újabb megszorításokkal szembesülhettek. A világháborút követően a szállodának és a kávéháznak új neve lett: Palace, 1944 után Transilvania. A kávéház belső díszítése szerencsésen máig megmaradt, de már vendéglő működik benne.

A már említett Royal kávéház a szállodaépület Rimanóczy utca sarki szárnyában létesült. A színház ünnepélyes megnyitója napján, 1900. október 15-én nyitotta meg a Royal is a kapuit. Az eseményről az azt megelőző napon az egyik helyi napilap is beszámolt: „...Holnap este nyílik meg a Royal kávéház, amely bámulatos pazar pompájával felülmúlja még a fővárosi kávéházakat is. A kávéházépület folytatását képezi a régebben felépített Rimanóczy-féle szállodának. A Royal kávéház belső tündéres fényű berendezése a bérlő Rendes Szidor utasításai alapján készült, aki Budapesten, Bécsben, Párizsban folytatott előtanulmányokat és mindennemű a legelőgásabb mintákat hozta el új helyisége számára. A Royal kávéház mostani kész állapotában igazi látványosságot nyújt, némileg emlékeztet a fővárosi New York kávéházra, de nem olyan túlszűfolt díszítésű, szolidabb, nyíltabb és értékesebb. Falait művészi becsű freskófestmények borítják, mennyezete a gipszdíszítés remeke...”

A kávéház kezdettől fogva nagy népszerűségnek örvendett a figyelmes, pontos kiszolgálásnak, a minőségi ételeknek és italoknak köszönhetően. De szerepe volt azoknak a mindenkori cigányzenekaroknak is a közönség becsalogatásában, melyek 1901 nyarától a kávéház kerthelyiségében játszottak. A Royal gyakorlatilag zavartalanul működött egészen 1945-ig, ezt követően más néven vendéglő üzemelt benne, majd az utolsó évtizedekben hosszú ideig zárva tartott. Majd csak 2012-ben nyitot-

ták meg újra Oradea vendéglő néven. A bútorzat természetesen már más volt, de a festett stukkódíszek restauráltak máig megmaradtak.

A továbbiakban megemlíjtük még az egykori városközpontban működő néhány jelentősebb kávéházat, természetesen a teljesség igénye nélkül.

Széchenyi kávéház – a Báránka fogadó helyére épített Széchenyi szállodát 1887 októberében adták át, ebben kapott helyet a kávéház, sarki bejárattal. Erről írta Dutka Ákos, hogy: „Hétköznapokon sem csendes, de megyegyűlés előtt morajlik, mint a tenger. Nyüzsög benne a vármegye. Szűnyoglábú, deszkaderekű, kiszolgált huszártiszt formájú birtokosok váltakoznak a pókhasú, táblabíró-típusú főbírókkal...”

Az épület utóéletéhez tartozik, hogy az első világháború után a szállodát Regina Maria névre keresztelték, majd 1929-ben a városi tanács átengedte a Casa Națională kultúregyletnek. Ekkor a szálloda szobáit részben egybenyitva előadótermékké, tárgalgókká alakították.

Rimanóczy kávéház – 1892 június havának végére épült fel a Rimanóczy szálloda Körös-parti szárnya, s benne az emeleten egy kávéházat is berendeztek. Arról volt nevezetes, hogy ott lépett fel először női zenekar, majd otthont adott egy orfeumtársulatnak is. Walter M. Antal bérlő valószínűleg túlköltekezte magát, mert 1896 tavaszán kénytelen volt bezárni a kávéházat, amely nem nyitott ki többé, és helyén rövidesen szállodai szobákat alakítottak ki.

Fekete Sas palotabeli kávéház – az 1908 novemberére felépített Fekete Sas épületkomplexumnak a térre néző nagyobbik homlokzata földszintjén egy kávéházat is kialakítottak. Egy korabeli reklám szerint „Nagyvárad egyik látványossága, kényelmes, nagyvárosias helyiség kítűnő beosztással, ahol a kávéházi publikum minden rétege megtalálja alkalmas környezetét, társaságát. A páholyfülkéi a családoknak kedves ülőhelyei...” Valóban így is lett, és nagy népszerűségnek örvendett. A kávéház bérlői vendégcsalogatóként opera- és operettestélyeket is rendeztek a szokásos cigány- és katonazene mellett. De aztán jött a Nagy Háború, majd a világháború után a Fekete Sas kávéházában is alaposan megváltozott az élet...

Elite kávéház – a Bémer téri egykori Rusz és Netyó cukrászda helyén nyitotta meg 1910 novemberében Kurtág Dezső az Elite kávéházat. Hamar ideszoktak a váradia, és még a viágháborús nehézségek ellenére sem csökkent a népszerűsége. Irodalomtörténeti jelentősége Ady személyéhez köthető, aki 1914. június 28-án dél előtt részt vett Nagyváradon a helyi Polgári Radikális Párt zászlóbontásán. Ezt követően barátaival a Pannónia éttermébe mentek ebédelni, majd kávézni a szomszédos Elite kávéház teraszára. Itt érte őket a hír, hogy Ferenc Ferdinánd trónörökösét és feleségét Sarajevóban meggyilkolták. Dutka Ákos szerint mindenki elsápadt, Ady megtörölte a homlokát, s csak annyit mondott: „Itt a világháború!”

Udvari kávéház – 1912 tavaszán a következő híradás jelent meg az egyik helyi napilapban: „A legújabb nagyváradai kávéház a közeli napokban a Szent László téri Moskovits-palotának egyik nagyarányú földszinti udvari helyiségében nyílik meg. Nagyvárad kávéházi életének egyik legkellemesebb, legintimebb oázisa lesz a mindenképpen eredeti és újszerű Udvari kávéház...” Ez volt a város történetében az egyetlen udvaron működő kávéház, amely a gyakori reklámok ellenére is öt év elteltével váratlanul bezárt.

Városi kávéház – a Fő utca 10. szám alatti telken 1913 év végére készült el az Apolló palota ifj. Rimanóczy Kálmán építész terve alapján. A földszinten kávéházat akartak kialakítani, de nehezen akadt rá bérlő. Majd csak 1914 szeptemberében kapta meg az engedélyt Bürger Ernő, aki Városi kávéháznak nevezte el a bérleményét. A kávéházat 1914. november elején nyitották meg, de a váradia nehezen szoktak

ide. A továbbiakban gondot jelentett a világháború is, s emiatt soha sem tudta a Városi kávéház felvenni a versenyt a régebbiekkal. Új bérlők is jöttek, akikkel a kávéház tovább működött a Monarchia végnapjáig.

Akár folytathatnák is a korabeli közkedvelt belvárosi kávéházak bemutatását, de területi korlátok miatt meg kell elégednünk mindössze néhány nevének felsorolásával: Bihar kávéház, Polgár kávéház, Lloyd kávéház, Müller cukrászata, ahol finom kávét is mértek, a hozzá tartozó kioszk, melyet a váradiak csak Müllerájként emlegettek, a Magyar Korona kávéház, a későbbi Korona kávéház...

Az egykori közkedvelt váradi kávéházakat ma már hiába is keresnénk. Sorra felszámolták őket. Egykori helyiségeikben jobb esetben vendéglők működnek, mint a Royal helyén az Oradea, vagy a Pannónia örökében a Transilvania. Mindkettőben sikerült megőrizni az eredeti stukkó dekorációkat. Érdekesen alakult az EMKE sorsa, amelyben 1945 után készruhaüzletet, majd kiállítótermet rendeztek be, hogy néhány évtized elteltével Astoria néven újra kávéház nyíljon benne, de az már teljesen idegen volt az egykori szecessziós kávéház dekorációjától és szellemiségétől. Azóta újra átalakították, de ez is távol áll az egykori EMKE hangulatától szecessziós világától. A többi kávéház helyén élelmiszer- és egyéb üzletek vannak, míg a Mülleráj kioszban az Ady Endre Emlékmúzeum.

Sic transit gloria mundi!

■ FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bunyitay Vince: *A mai Nagyvárad megalapítása* MTA, Bp., 1885.
Bunyitay Vince – Málnási Ödön: *A váradi püspökség. A váradi püspökök a száműzetés s az újrualapítás korában (1566–1780)*. Debrecen, 1935.
Wilhelm Droste: *Kávéház az Osztrák–Magyar Monarchiában*. <http://epa.oszk.hu/00000/00003/00011/dros.htm>
Emödi András: *Nagyvárad város lakossága és archontológiája a 18. században (1713–1785)*. Adattár. Varadinum – Script Kiadó, Nagyvárad, 2010. / *Miscellanea Historica Varadiensia II.* /
Fleisz János: *Város kinek nem látni mását*. BN Kiadó, Nagyvárad, 1996.
Harsányi Adolf: *Kávésok, pincérek, kávéfőzők*. Kiad. a. Budapesti Kávésok Szövetsége. Bp., 1909.
Hügel Ottó: *Nagyvárad és környéke*. Útmutató. Nagyvárad, 1872.
Kovalovszky Miklós: *Emlékezések Ady Endréről*. II. Akadémiai Kiadó, Bp., 1974.
Lakos Lajos: *Nagy-Várad múltja és jelenéből*. Nagyvárad, 1904.
Mi micsoda: Budapesti kávéházak. www.mimicsoda.hu/print.php?id=695
Mózes Teréz: *Váradi zsidók*. Literator Könyvkiadó, Nagyvárad, 1995.
Nagy Sándor, K.: *Bihar-ország*. II. Nagyvárad, 1885.
Nagyvárad 1873. augusztus 10.
Nagyvárad 1877. augusztus 9.
Nagyvárad 1877. augusztus 22.
Nagyvárad 1878. február 8.
Nagyvárad 1878. november 16.
Nagyvárad 1880. március 25.
Nagyvárad 1895. február 22.
Nagyvárad 1895. február 23.
Nagyvárad 1895. február 28.
Nagyvárad Napló 1903. november 1.
Pallas Nagy Lexikona. XI – kávéház. mek.niif.hu/00000/00060/html/050/pc005098.html
Péter I. Zoltán: *Mesélő képeslapok. Nagyvárad 1885–1915*. Noran Könyvkiadó, Bp., 2002.
Péter I. Zoltán: *Főúr, fizetek! Kávéházi élet Nagyváradon a Monarchia idejében*. Noran Libro – Riport, Bp., – Nagyvárad, 2013.
Sármány Ilona – Juhász Gyula: *Amit a századforduló kávéházainak berendezéseiről tudunk*. epa.oszk.hu/00000/00003/00011/sarmany.htm
Thirring Gusztáv: *A magyar városok statisztikai évkönyve*. Bp., 1912.